

ÖNSÖZ

Bu kitap, Karl Marx ve Frederich Engels'in sanata ve sanatın toplumdaki yerine ilişkin görüşlerini sergiledikleri çalışmalar ve mektuplarından seçilen alıntılardan oluşturulan bir seçkidir. İçeriği, her ne kadar bilimsel komünizmin kurucularının bu konuda yazdıklarının kapsamından çok uzak olmakla birlikte, kitap, Marx ve Engels'in sanatsal çalışmalar konusundaki en önemli görüşlerini okurla tanıştırmaktadır.

Karl Marx ve Friederich Engels dünya sanatına ilişkin mükemmel bilgi sahibiydiler ve yazın, klasik müzik ve resmi gerçek bir aşkla seviyorlardı; aslında Engels, bir dönem şair olmayı ciddi olarak aklından geçirmişti.

Yalnızca klasik yazını değil, çağdaşları olan ve çok önceleri yaşamış ve yapıt vermiş olan, daha az bilinen, hatta çok az bilinen yazarları da yakından tanıyorlardı. Aeschylus, Shakespeare, Dickens, Fielding, Goethe, Heine, Cervantes,

Balzac, Dante, Çernişevski ve Dobrolyubov'a hayranlık duyuyorlar ve yazın tarihinde iz bırakmış olan daha az bilinen pek çok yazara da göndermeler yapıyorlardı. Halk sanatına, çeşitli ulusların destan ve, şarkı, masal, öykü, atasözü gibi, değişik folklör çeşitlerine de büyük sevgi duyuyorlardı.

Marx ve Engels, dünya edebiyatının zenginliklerini, kendi yapıtlarında yoğunlukla kullanmışlardır. Yazınsal ve mitolojik kahramanlara sıkça gönderme yapmış olmaları ve özdeyişler, karşılaştırmalar ve doğrudan kullandıkları alıntıların yapıtlarında ustaca işlenmiş olmaları, üsluplarının ayırddedici özelliğidir. Marx ve Engels'in yazımlarında, yalnızca içeriklerindeki derinlik değil, benzersiz sanatsal ustalık da dikkat çekicidir. Wilhelm Liebknecht, örneğin, *Luis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire*'den verdiği örneklerle, Marx'ın üslubunu övmektedir. "Eğer, özgürlüğün kin, nefret ve ihtiras aşkı, yakıcı, yıkıcı, yüce sözcüklerle anlatılmış ise," diyor Liebknecht, "bu, Tacitus'un öfkeli sertliği ile Juvenal'ın ölümcül hicvi ve Dante'nin kutsal gazabının kucaklaştığı *Onsekizinci Brumaire*'dir. Burada üslup, Romalıların ellerinde, hem yazmak, hem de saptamak için kullandıkları keskin bir hançerdir, stilus'tur." (*Marx ve Engels'e İlişkin Anılar*, Moskova, 1956, s. 57).

Marx ve Engels, gazete yazılarında ve polemiklerinde olduğu gibi, *Kapital* ve *Anti-Dühring* gibi, temel teorik yapıtlarında da, düşüncelerini etkili ve canlı bir biçimde anlatabilmek için, sanatsal betimlemeler yapmışlardır. Marx'ın proletarya partisini karalayan Kari Vogt'a yönelik *Herr Vogt* broşürü buna örnektir. Bu broşürün yakıcı alaycılığı, yazarın Virgil, Plautus ve Persius gibi klasik yazarların, Gottfried von Strassburg ve Wolfram von Eschenbach gibi ortaçağ Alman şairlerinin ve ayrıca, Balzac, Dickens, Shiller ve Hein gibi dünya edebiyatının klasik yapıtlarını ustaca kullanması nedeniyle özel bir etkinlik kazanmıştır.

Dünya sanatı konusundaki üstün bilgileri, Marx ve

Engels'e bilimsel estetik ilkelerin gerçek açıklamasına katkı sağlamıştır. Bilimsel komünizmin kurucuları, bu sayede, bir önceki çağın karmaşık estetik sorularını yanıtlamakla kalmamış, estetik biliminin, esas olarak, yeni bir sistemini açıklama olanağı da bulmuşlardır. Bunu, yalnızca, diyalektik ve tarihsel materyalizmi yaratmak ve tarihin materyalist anlayışının temellerini atmak yoluyla, felsefeye getirdikleri büyük devrimci değişimin bir sonucu olarak yaptılar. Marx ve Engels, sanat konusunda temel bir çalışma bırakmamış olsalar da, bu alandaki görüşleri bir araya toparlandığında, onların bilimsel ve devrimci *Weltanschauung*'unun (dünya anlayışının) mantıksal bir uzantısı olan uyumlu bir bütünlük oluşturur. Sanatın niteliğini, izlediği gelişim çizgisini, toplumdaki hedeflerini ve toplumsal amaçlarını açıkladılar. Marksist estetik, Marx ve Engels'in öğretisinin bütünlüğü gibi, toplumun komünist yeniden örgütlenmesi savaşımına bağlantılanmıştır.

Marx ve Engels, kendi estetik teorilerini geliştirirken, doğal olarak öncellerinin katkılarına dayanmışlardır. Ama, temel estetik sorunları –ve her şeyden önce, sanatla gerçeklik arasındaki ilişki sorunu, onlar tarafından, materyalist diyalektik temel üzerinde, temelde yeni yolda çözülmüştür. İdealistik estetik, sanatı, yaşanan gerçekliğin üzerinde ve ötesinde duran, idealin bir üretimi olarak kabul ederdi. Herhangi bir sanat biçiminin kökeni, gelişimi, serpilmesi, ve kayboluşu, Marx-öncesi sanat teorisyenleri ve tarihçileri tarafından, insanın toplumsal varlığından yalıtık olarak incelendiği için, anlaşılmaz olarak kaldı.

Marx ve Engels, sanat ve yazını, yalnızca kendi iç gelişme yasalarından hareket edilerek kavramanın kesinlikle olanaksız olduğunu düşünüyorlardı. Onlara göre, sanatın özü, kökeni, gelişimi ve toplumsal işlevi (rolü), yalnızca ekonomik etkenin –üretici güçlerin gelişiminin üretim ilişkileriyle olan karmaşık etkileşiminin– belirleyici rol oynadığı, tüm olarak toplumsal sistemin tahliliyle anlaşılabilir. Böylece sanat, Marx ve Engels'in tanımladığı

gibi, toplumsal bilinç biçimlerinden biridir ve bu nedenle de değişimindeki nedenler insanın toplumsal varlığında aranmalıdır.

Marx ve Engels, sanatın toplumsal niteliğini ve tarihin çizdiği yoldaki gelişimini ortaya koydular ve sınıf karşılıklarının var olduğu bir toplumda, sınıf çelişkilerinden ve belirli sınıfların politikalarından ve ideolojilerinden etkilendiğini gösterdiler.

Marx ve Engels, estetik duygusunun kaynağının materyalist bir açıklamasını yaptılar. İnsanın sanatsal yetenekleri, dünyayı estetiksel olarak algılama kapasitesi, onun güzelliğini kavraması ve sanat yapıtları yaratması insan toplumunun uzun gelişiminin bir sonucu ve insan emeğinin bir ürünü olduğunu vurgulamışlardır. *1844 Elyazmaları*'nda, daha o zaman, Marx, insanın güzeli algılamak ve üretmek ve nesneye "güzellik yasalarına uygunluk içerisinde" biçim vermek yeteneğinin gelişiminde emeğin rolüne dikkat çekmiştir.

Bu düşünce, daha sonra, Engels tarafından, çalışma çabalarının "insan elini, Rafael'in tablolarını, Thorwaldsen'in heykellerini, Paganini'nin müziğini yaratabilmek için gerekli olan yüksek düzeydeki yetkinliği kazandırdığı"nın vurgulandığı *Doğanın Diyalektiği* yapıtında geliştirilmiştir (s. 117-118). Görüldüğü gibi, Marx ve Engels, her ikisi de, insanın estetik duygusunun doğuştan değil, toplumsal olarak kazanılan bir nitelik olduğunu vurgulamışlardır.

Marksizmin kurucuları, insan düşüncesinin niteliği konusundaki diyalektik görüşlerini sanatsal yaratıcılığın çözümlenmesine kadar genişletmişlerdir. Sanatın, maddi dünyanın ve toplumun tarihiyle birlikte gelişimini incelerken, içeriğinin ve biçiminin ilk ve son olarak ve kesin olarak temellenmediğini, tersine, kaçınılmaz bir biçimde, maddi dünya ve insan toplumunun gelişmesi doğrultusunda, belirli yasalara uygun olarak gelişip değiştiğini belirtmişlerdir. Her tarihsel dönem, kendi estetik değerlerini taşır ve kendi özgün niteliğine denk düşen ve başka koşullar altında

yinelenemeyen sanat yapıtları üretir. Rafael, Leonardo da Vinci ve Titan'ın yapıtlarını karşılaştırırken, örneğin, Marx ve Engels, "Rafael'in sanat yapıtlarının, bu çağın Roma'sında Floransa'nın etkisi altında ortaya çıkan gelişmeye bağlı olduğunu, Leonardo'nun yapıtlarının, Floransa'daki duruma, bulunduğu koşullara ve Titian'ın yapıtlarının, daha geç bir döneme, Venedik'in tümüyle farklı gelişimine bağımlı olduğunu" yazacaklardı.

Toplumun gelişme düzeyinin ve toplumsal yapısının sanatsal yapıtların içeriğini belirlediği olgusu ve herhangi bir yazınsal ve artistik türün egemen olmasını, Marx, farklı dönemlerdeki sanatın kendini hiçbir zaman yinelemeyeceğinin ve, özel olarak, ondokuzuncu yüzyılın koşullarında, eski Yunan mitolojisini ve epik şiirini yaratmanın hiçbir olasılığının bulunmayışının temel nedeni olarak görür. Marx, "Yunan imgelemine esinleyen ve böylelikle Yunan sanatının temelini oluşturan doğayı ve toplumsal ilişkileri görüş tarzı, *selfactors* (otomatik iplik eğirme makineleri) ile, demiryolları ile, lokomotiflerle ve elektrikle işleyen telgrafla bağdaşır mı?" (s. 78) diye yazıyordu.

Söylemeye gerek yok ki, marksizm, toplumsal bilinç biçimleriyle (özel olarak da sanatla) ve bunların ekonomik temelleri arasındaki ilişkiler aç-kapa anlayışından uzaktır. Marx ve Engels için, her toplumsal biçimleniş, biri ötekini etkileyen öğelerin karşılıklı etkileşim içerisinde buldukları karmaşık ve dinamik bir sistemden –ekonomik etkenin, yalnızca son tahlilde, belirleyici olduğu bir sistemden– oluşur. Onlar hiçbir zaman sanatı, ekonomik sistemin edilgen bir ürün olarak görmediler. Tam tersine, toplumsal bilincin değişik biçimlerinin –kuşkusuz, artistik yaratıcılık da buna dahildir– içinden çıktıkları toplumsal gerçekliği etken bir biçimde etkilediğini vurgulamışlardır.

Sanki, Marx ve Engels, artistik yaratıcılık sorunlarının sosyolojik kabalaştırmalarının (vulgarizasyon) önünü kesmek için, belirli bir sınıfın toplumsal yaşamı ve ideolojisinin sanattaki yansımalarının mekanik bir tarzdan uzak

olduğu olgusuna dikkat çekmişlerdir. Artistik (sanatsal) yaratıcılık, toplumsal gelişmenin genel yasalarına bağlıdır, ancak, bilincin özgün bir biçimi olarak, kendine özgü ayırddedici özellikleri ve özgül yapıları vardır.

Sanatın ayırddedici özelliklerinden biri, görelî bağımsız gelişmesidir. Sanat yapıtlarının tarihsel olarak belirli toplumsal yapılarla bağlantılı olması olgusu, bu toplumsal yapıların ortadan kalkmasıyla önemlerini yitirdikleri anlamına gelmez. Bu noktada Marx, “bizim için hala bir estetik doyum sağlamaları ve bazı bakımlardan bizim için ulaşılamayan normların ve modellerin değeri olarak görülen” (s. 78) eski Yunan sanat ve epik şiirinden alıntılar yapıyor. Bu görüngüye derin bir açıklama da getiriyor: İnsanlığın tarihsel çocukluğu, bir daha asla dönülmeyecek olan insanlığın o en güzel açılma dönemi, niçin bizi sonsuzluğa kadar büyülemekte devam etmesin? Yunanlıların sanatının bizi büyülemesi, o sanatın içinde büyüdüğü toplumun ilkel niteliği ile çelişki oluşturmaz. Bu büyüleme, tersine, bunun sonucudur, ve o sanatın doğmuş olduğu, ve ancak doğabileceği, yeteri kadar olgunlaşmamış toplumsal koşulların hiçbir zaman geri gelemeyeceği gerçeğine bağlı bir büyülemedir.” (s. 78) sözleriyle, “doğal gerçeklik” çabalarını yansıtır.

Bu örnek önemli bir marksist estetik ilkeyi açıklamaktadır: temelde, belli toplumsal koşulların ve ilişkilerin yansıması olarak, sanat yapıtlarına bakışta, bu yapıtların değerini yaşatan özelliklerini görmeyi de zorunlu kılar.

Marx ve Engels, sanatın, kabarma dönemlerinin, maddî üretim de dahil, öteki alanlardaki toplumsal gelişmelerle otomatik olarak örtüşmediği olgusunu, bir başka özgün niteliği olarak kabul etmişlerdir. Marx, 1857-1858 Ekonomik Elyazmaları'nın Giriş'inde şunları yazmıştı: “Sanata gelince, bazı sanatların açılıp gelişme dönemlerinin ne toplumun genel gelişmesi ile, ve ne de bunun sonucu olarak toplumun örgütlenmesinin iskeleti olan maddî temelin gelişmesi ile hiç de orantılı olmadığı bilinmektedir.” (s. 77.) Marx ve Engels,

bir bütün olarak sanatın gelişimi ile toplumun gelişimi arasındaki bu oransızlığın nedenini, herhangi bir dönemin manevi kültürünün yalnızca maddi üretimin –toplumun “maddi temeli”nin– gelişim düzeyiyle değil, aynı zamanda, bu döneme özgü toplumsal ilişkilerin niteliğiyle de belirlendiği olgusunda görmüşlerdir. Bir başka anlatımla, toplumsal ilişkilerin özgün niteliği, sınıf karşıtlıklarının gelişim derecesi ve insanın bireyselliğinin gelişimi için herhangi bir dönemdeki özgün koşulların varlığı gibi etkenler, bütün bunlar, sanatın, onun niteliğini ve gelişimini belirleyen, önemli bir bağtıdır.

Kapitalist toplumu ilgilendirdiği kadarıyla, bu oransızlık, Marx ve Engels’e göre, kapitalizmin temel çelişkinin, üretimin toplumsal niteliği ile elkoymanın özel biçimi arasındaki çelişkinin bir ifadesi olarak kabul edilmelidir. Kapitalizmin çelişkilerinin tahlilinde Marx, estetik için son derece önem taşıyan bir sonuç çıkarıyor, şöyle ki, “kapitalist üretim, manevi üretimin belirli dallarına, örneğin, sanat ve şiire düşmandır” (s. 131). Bu önerme, hiçbir biçimde, kapitalizm koşullarında sanat ve edebiyatın gelişimini yadsımaz, ama sömürünün, kapitalist sistemin yapısı gereği, gerçek sanatçıların esin kaynağı insancıl ülkülerle derin bir çelişki içerisinde. Kapitalist gerçeklikle ülküleri arasında çelişki yaşayan bilinçli sanatçı arttıkça, kapitalist ilişkilerin zalimliğine karşı (çoğunca, yaratıcısının sınıf kökenine karşın) koyan yapıtları, daha yüksek perdeden ve daha açık seçik olmaktadır. Burjuva toplumun sanata karşı düşmanlığı, burjuva yazınında bile, kapitalizmin şu ya da bu biçimde eleştirisi, kapitalist gerçekliği trajik çatışmalarla dolu olarak anlatır. Marx ve Engels’in düşüncesine göre, bu, kapitalizm koşullarında, sanatın bir diyalektik özelliğidir. Tam da bu nedenle, burjuva toplumu yaşadığı dönemin ve sınıf ortamının üstünde yükselen ve kapitalist sistemin sömürsünün kötülüklerini o büyük sanatsal güçleriyle sorgulayan, Shakespeare’i, Goethe’yi, Balzac’ı ve öteki dahi yazarları üretmiştir.

Yapıtlarında, Marx ve Engels, karşıtlıkların yaşandığı bir toplumda, sanatın sınıfsal niteliğine ilişkin bir dizi derin fikirler öne sürmüşlerdir. Sınıflı bir toplumda, büyük yazarlar bile, çoğu kez kendi sınıfsal konumlarına karşın, gerçek yaşamın canlı ve doğru bir resmini verebilecekken, egemen sınıfların düşünce ve çıkarlarının baskısı altında kaldıklarını ve yapıtlarında bunların sık sık ciddi ödümler verdiklerini göstermişlerdir.

Goethe, Shiller, Balzac ve başka yazarları örnek göstererek, Marx ve Engels, bunlara özgü çelişkilerin salt kendi psikolojik durumlarının bireysel özelliklerinin bir sonucu olmadığı, toplum yaşamındaki gerçek çelişkilerin ideolojik bir yansıması olduğunu görmüşlerdir.

Marksizmin kurucuları, sanatın sınıflar arasındaki ideolojik savaşında önemli bir silah olduğunu vurgulamışlardır. Sömürücülerin gücünü kıracağı gibi, sınıf baskısını savunmaya da hizmet edecek ya da, tam tersine, emekçi yığınların kendilerini ezenlere karşı zaferi yakınlaştıracak olan eğitime ve bilincinin gelişmesine katkıda bulunarak destek sağlayabilir. Bu yüzden, Marx ve Engels, feodal ve burjuva kültüründeki ilerici ve gerici görüngüler arasında net bir ayırım yapılmasını istemişler ve Partinin sanata yaklaşım ilkelerini –devrimci sınıfın konumuna göre değerlendirilmesini– ortaya koymuşlardır.

Sanat ile sınıf savaşımı arasında bir bağlantı halkası olduğunu gösterirken, Marx ve Engels, bu sorunu şematize etme girişimlerine de her zaman karşı durmuşlardır. Sınıfların statik ve değişmez olmadığını, tersine, tarihin ilerlediği yolda, sınıflararası ilişkilerin değiştiğini, toplum yaşamında sınıfların rollerinin karmaşık değişimlere uğradığını göstermişlerdir. Gerçekten de, feodalizme karşı savaşımı döneminde, burjuvazi önemli manevi değerler üretebilmişti, ama anti-feodal devrim sonucunda iktidara geldiğinde, feodalizme karşı savaşımında bizzat kendisinin yapmış olduğu silahları birer birer reddetmeye başlamıştır. Burjuvazi, tarih sahnesine yeni bir gücün –proletaryanın– çıkmasıyla, kendi

devrimci geçmişiyle bağlarını koparmıştır. Bu koşullar altında, burjuva aydın katmandan kimi üyelerin, özel olarak, kültür ve sanat adamlarının girişimleri, gerçekliği daha derinden anlamak, burjuva ilişkiler çerçevesinin ötelere gitmek ve bunlara bir sanat biçimiyle karşı koymak için, kaçınılmaz olarak, bunları resmi burjuva toplumuyla çatışmaya ve burjuva konumlarından uzaklaşmaya götürdü.

Marx ve Engels, kendi diyalektik ve materyalist bilgi teorilerini sanat ve edebiyatın tahliline uyguladılar. Onlara göre, sanatsal yaratıcılık, gerçekliğin yansıtılmasının yollarından birisidir, aynı zamanda da, onu kavramanın, anlamının bir yoludur; ayrıca insanlığın manevi gelişimini etkileyen en güçlü dayanaklardan biridir. Sanata bu yaklaşımın, toplumsal önemi, materyalist anlayışın ve toplumun ilerlemesindeki çarpıcı rolünün temelini oluşturur.

Marx ve Engels, edebiyat ve sanatı incelerken, dikkatlerini realizm sorunu –bir sanat yapıtında gerçekliğin en doğru tanımı– üzerinde yoğunlaştırdılar.

Yazında bir akım, sanatsal yaratıcılıkta bir yöntem olarak gerçekçiliği, dünya sanatının benzersiz bir başarısı kabul etmişlerdir. Realizmin genel olarak kabul gören tanımını Engels tarafından yapılmıştır. “Gerçekçilik, bana göre, diyor, ayrıntının doğruluğunun yanısıra, tipik koşullardaki tipik karakterlerin yeniden üretiminde de doğruluğu gereksinir.” (s. 85.) Marx ve Engels, gerçekçi sunumun, hiçbir zaman gerçekliğin basit bir kopyası olmadığını, bir görüngünün esas özüne nüfuz etmenin bir yolu, belli bir çağın özgün özelliğini açıklamasını olanaklı kılan sanatsal genellemesinin bir yöntemi olduğunu vurgulamışlardır. Shakespeare, Cervantes, Goethe, Balzac, Puşkin ve öteki büyük gerçekçi yazarların yapıtlarında değerlendirdikleri budur. Marx, 19. Yüzyıl İngiliz gerçekçilerini –Dickens, Thackeray, Brontes ve Gaskell– “açık seçik ve ustaca sayfalarında dünyaya sundukları siyasal ve toplumsal gerçekler, bütün profesyonel politikacıların, siyaset yazarlarının ve ahlakçıların bir araya geldiklerinde söyleyebileceklerinden

daha fazlasını sunan” (s. 303) bu romancıları gökyüzünün parlak yıldız kümesi olarak nitelendirmiştir. Engels de büyük Fransız gerçekçi yazar Balzac’ın yapıtlarını tahlil ederken benzer bir düşünce çizgisi geliştirmiştir. *Comédie Humaine* üzerinde yazarken, Balzac, “Ekonomik ayrıntıların (örneğin devrimden sonra, gerçek ve kişisel mülkiyetin yeniden düzenlenmesinin) bile dönemin sözde tarihçilerinin, iktisatçılarının ve istatistikçilerinin hepsinden öğrendiklerinden daha çoktur. ... Fransız toplumunun en hayranlık verici gerçekçi tarihi” (s. 84) olduğunu belirtir.

Marx ve Engels, *Almanya’da Köylü Savaşları*’nın ön günlerinde, 1522-23 tarihli şövalye ayaklanmasını konu alan *Franz von Sickingen* adlı tarihi oyunu sert bir biçimde eleştirirken, 1859 baharında Lassalle’a yazdığı mektuplarda gerçekçilik konusunda çok önemli bazı düşünceler ortaya koymuşlardır. Bu iki mektup çok büyük önem taşımaktadır, çünkü mektuplarda marksist estetiğin temel ilkelerine ilişkin bir ifade yer almıştır (s.92-100).

Marx ve Engels’in sanatçıdan istediği, anlatımın doğruluğu, anlatılan olaylara somut bir tarihsel yaklaşım ve karakterin özgün yönlerini yansıtan canlı ve bireysel özellikleriyle ve ait oldukları sınıfsal ortamın psikolojisiyle şahısların anlatımıdır. Gerçekten gerçekçi olan bir yapıtın yazarı, düşüncelerini okuruna öğretici bir filozof tarzıyla değil, ustaca bir etkileyicilikle okurunun bilincini ve duygularını etkileyen canlı imgelerle aktarır. Marx ve Engels, Lassalle’ın büyük Alman şairi ve oyun yazarı Shiller’in sanatsal yöntemindeki zayıflığı –özel olarak, kahramanlarının, belirli düşüncelerin soyut ve tek boyutlu lafazanlığa dönüştüğü soyut nutuklara eğilimli olmayı– daha da ileri götürdüğünü düşünmüşlerdir.

Bu açıdan Shakespeare’in gerçekçiliğini, Shiller’in yöntemine yeğlemişlerdir. Her ikisi de, Lassalle’a, Shiller’e öykünmekle, gerçekçi bir yazarın içerik derinliğiyle yüksek idealleri, gerçek tutkuları ve insan karakterinin çok yönlülüğünü şekspirvari bir yetenekle anlatabilmeyi başarma

çabasıyla bütünleştirmenin önemini unuttuğunu göstermişlerdir.

Lassalle'a yazdıkları mektuplarda, Marx ve Engels, yazın ile yaşam arasında, yazın ile bugün arasındaki bağlantı sorununa değinmişlerdir. Marx, Lassalle'ı oyunda anlatılan 16. Yüzyıldaki olaylar ile 19. Yüzyılın ortalarındaki durum ve benzeştirme, ve "1848-1849'un devrimci partisinin ... mahkumiyeti ile sonuçlanan" (s. 93) ortaya çıkarma eğiliminden dolayı hiçbir zaman suçlamamıştır. Yazarın yanılığını bu çatışmanın doğru olmayan idealist yorumunda, hiçbir somut tarihsel ve sınıfsal içerik taşımayan, o çok eski soyut "devrimin trajedisi" gibi nedenlere indirgemesinde görmüştür. Marx, Lassalle'ı, oyununun siyasi eğiliminden ötürü değil, tarihin materyalist anlayışı açısından ve proleter devrimciliğinin dünya görüşü açısından tüm yanılıklarından ötürü, eleştirmiştir. Marx ve Engels, yazını politikanın üstünde tutan girişimlere karşı ve "sanat sanat içindir" teorisine karşı oldukça eleştirel bakıyorlardı. Gerçekçi yazarların yapıtlarının ilerici dünya görüşünü yansıtmaları ve ilerici düşüncelerle donatılması ve gündemin gerçek sorunlarıyla ilgilenmesi gerektiği konusunda direnmişlerdir. Bu anlamda, yazında yan tutmayı, ideolojik ve siyasal yandaşlık olarak yorumlayarak, hoş karşılamışlardır. Engels, Minna Kautsky'ye yazdığı 26 Kasım 1886 tarihli mektubunda, "ben yandaş şiire hiçbir zaman yandaş olduğu için karşı çıkmadım" diyor. "Trajedinin babası Aeschylus, komedinin babası Aristophanes oldukça yandaş şairlerdi, Dante ve Cervantes'in onlardan geri kalır yanı yoktu, Shiller'in *Kabale und Liebe*'si için söylenebilecek en iyi şey, ilk Alman siyasal sorun oyunu olmasıdır. Yetkin romanlar üreten Rusların ve Norveçlilerin hepsi de bir amaca yönelik yazıyorlar (s. 82). Öte yandan Marx ve Engels, aptalca –sanatsal yöntem yerine doğrudan ahlak dersi vermek, öğreticiliğe soyunmak, yaşayan karakterler yerine soyut kişileştirmeler– yandaşlığın kararlı karşıtlarıydılar. "Genç Almanya" yazın hareketindeki şairleri karak-

terlerin sanatsal yavanlığını ve yazınsal ustalık yoksunluğunu siyasal malzemelerle makyajlamalarından ötürü eleştirmişlerdir. Engels, Minna Kautsky'ye yazdığı mektubunda gerçek yandaşlığın doğru bir tanımını vermektedir: “Sanıyorum ki, amaç, açıkça belirtilmeden, durumdan ve eylemin kendisinden belli olmalıdır ve yazar, anlatmakta olduğu toplumsal çatışmaların gelecekteki tarihsel çözümünü okura bir tepside sunmamalıdır.” (s. 82.)

Marx ve Engels, ikisi de, ilerici edebiyatın günün temel ve yaşamsal süreçlerini doğru olarak yansıtması, ilerici düşüncelerin yaygınlaştırılmasını ve toplumun ilerici güçlerinin çıkarlarını savunması gerektiğine inanmışlardır. Yazında modern parti terimi, bundan neyi anladıklarını ifade ediyor. Lassalle'in oyunundaki eksikliğin –düşünce ile sanatçılığın organik bütünlüğü– asıl gerçekçi sanatın *sine qua non*'u (olmazsa olmaz koşulu) olduğunu anlamışlardır.

Materyalist estetiğin ilkelerini ve sanatın gelişmesini sağlayan temel ve en genel yasalarını ortaya koyarken, komünizmin kurucuları, yazın ve sanat eleştirisinin temelini atmışlar ve sanat ve yazın tarihinin materyalist yorumunun bellibaşlı ilkelerini koymuşlardır. Yapıtlarında ve mektuplaşmalarında, tarihsel ve yazınsal süreçlerin başta gelen sorunlarına ışık tutmuş, klasik ve çağdaş yazarların yapıtlarında, burjuva edebiyat tarihçilerinin kavrayamadıkları yönlerini açığa çıkarmışlardır. Bu derlemede okur, insanlık tarihinin en önemli dönemlerindeki –eski ve ortaçağ sanatının, Rönesans kültür ve sanatının, Aydınlanma dönemi yazınının ve ensonu, 19. Yüzyılın romantik ve gerçekçi yazarlarının yapıtlarının değerlendirilmesini– sanatsal yapıtlara ilişkin Marx ve Engels'in görüşlerini bulacaktır. Ayrıca okur, marksist estetiğin kurucularının genel olarak, bellibaşlı sanat ve yazın akımlarına karşı tavırlarını ve bireysel olarak, kimi yazar ve sanatçılar konusundaki düşüncelerini bulacaktır.

Marx ve Engels'in eski çağ sanatı konusundaki görüşleri yukarda kısaca tartışıldı. Sıra, öteki çağların değeren-

dirmelerine geldi:

Ortaçağın toplumsal sistemi ve kültürünün gerçek bir bilimsel açıklaması son derece ilginçtir. Marx ve Engels, ortaçağı o romantik idealleştirilmelerden arındırmışlar ve aynı zamanda çağın toplumsal ve kültürel bir geri çekilme olduğu yolundaki aydınlanmacı soyut görüşlerin tutarsızlığını sergilemişlerdir. Köleci toplumdan feodal topluma geçişin tarihsel bir zorunluluk olduğunu belirtmişler, feodal üretim tarzının yerleşmesinin daha önceki köleci düzenle karşılaştırıldığında, insan toplumunun gelişiminde, ileriye doğru bir adım olduğunu göstermişlerdir. Bu, Marx ve Engels'in ortaçağ kültür ve sanatına yeni bir yaklaşımla bakmalarına ve tarihsel gelişimin ilerici çizgisinde yansımalarını bulan özelliklerin belirtilmesine olanak sağlamıştır. Engels, "Ortaçağın başlarında halkların içiçe geçmiş olmalarının bir sonucu olarak, giderek yeni uluslar oluşmaya başladı" (Marx/Engels, *Werke*, Bd. 21, s. 395), bu oluşumun ortaya çıkışı insanlığın toplumsal ve kültürel gelişiminin daha da ileri gitmesinin önkoşuluydu. Ortaçağın başlarındaki Elder Edda ve öteki İzlanda ve İrlanda destanları, Beowulf, Lay of Hildebrand, Chanson de Roland gibi değişik şairlerin epik şiirlerini tahlil ederlerken, Marx ve Engels, bunların kabile sisteminin başlangıç döneminden Avrupa uluslarının oluşumlarının ilk dönemleriyle bağlantılı olarak ve giderek yeni toplumsal bilinç düzeyine doğru bir geçişi yansıttıklarını gösterdiler. Engels'in de belirttiği gibi, ortaçağın epik ve ulusal-kahramanlık şiiri, ilk çağın klasik epik şiiriyle karşılaştırıldığında, yeni kültürel-tarihsel ve estetik niteliğini gösteren özellikler taşımış olması dikkat çekicidir. Aynı şey, daha sonraki feodal ortaçağın lirik şiiri – Provens saz şairlerinin yapıtlarıyla en iyi örneğini veren ortaçağ aşk şiirleri– için de geçerlidir. *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nde Engels, "Ortaçağdan önce, bireysel cinsel aşk diye bir şey yoktu" (s.194.) diye yazıyor. Bu nedenle, diyor, ortaçağda, bireysel aşkın ortaya çıkışı ve şiirsel yüceltilmesi, eski çağa göre, ileriye doğru bir adımdı.

Dahası, ortaçağ aşk şiiri, sonra gelen kuşakları etkiledi ve modern çağlarda şiirin serpilip gelişmesine zemin hazırladı.

Marx ve Engels, önceki burjuva kültür tarihçilerin görüşlerinden ve pek çok yönüyle çağdaş ve sonraki burjuva tarih yazılımindan temelden farklı yeni bir Rönesans anlayışını formüle etmiş ve gerçekleştirmişlerdir. Batı Avrupa'daki Rönesansın temel tarihsel anlamının bu yeni anlayışı, en gelişmiş biçimiyle, *Doğanın Diyalektiği*'nin yeni bir basımının girişinde 1875-76 tarihinde, Engels tarafından sunulmuştur (s. 221-223). Engels, burjuva biliminin geleneksel görüşünün tersine, salt, zamanın ideolojik ve manevi yaşamındaki bir kabarma olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu yeni çağın köklerinin her şeyden önce, ortaçağdan modern zamanlara geçişte ortaya çıkan ekonomik ve siyasal değişimlerden arınması gerektiğini söylemektedir. Engels, dönemin kültüründe, yazınında ve sanatında ileriye doğru o büyük sıçramayı, daha çok olgunlaşmış burjuva toplumunda bile, hala dengi görülmemeyen kimi başarıları olanaklı kılan bu görüngünün tam özüne inmiştir. Engels'in belirttiği gibi, Rönesans sanatı, burjuva toplumunun yerleşik hale geldiği bir dönemde değil, "genel devrimin toz dumanında" (*Doğanın Diyalektiği*, s. 21) gelişmiştir. Toplumsal ilişkiler, bu dönemde, sürekli bir akış ve değişim içindeydi ve erişkin bir burjuva toplumunda olduğu gibi, kişisel girişkenliğin, yetenek ve becerikliliğin gelişimini bir ölçüde sınırlayan bir güç olmaktan henüz uzaktı, tam tersine bunların gelişimine aktif katkıda bulunmaktaydı. Devrimci niteliğinden ötürü, bu çağ, "insanlığın o güne kadar yaşamadığı en büyük ilerici devrim çağı", diyordu Engels, "düşünce, tutku ve karakter gücü olan, dünyayı kucaklamada ve bilgide ... devler gerekiyordu ve bu devleri üretti". İşte bu yüzden, "burjuvazinin modern kuralını koyanların burjuva sınırlamalarından başka bir şeyleri yoktu" (222-223). Engels, "bu dönemin kahramanlarının daha iş bölümünün tutsağı olmadıkları, onlardan sonra gelenlerde sıklıkla izlediğimiz üretimin tek yanlılığının sınırlayıcı etkilerinin görülme-

diğini” de (s. 223) belirtmiştir. Bu düşüncesini netleştirmek için Engels, “yalnızca büyük bir ressam değil, aynı zamanda büyük bir matematikçi, makinacı ve önemli buluşlarda fiziğin en farklı dallarının borçlu olduğu bir mühendis” de olan Leonardo da Vinci’yi anlatmış ve bir “ressam, oymacı, yontucu ve mimar” olan ve bir istihkam sisteminin mucidi Albrecht Dürer’in yapıtlarını değerlendirmiştir. Engels, Rönesansın öteki önde gelen kişilerinin ilgi ve bilgi alanlarının çok çeşitliliğini de vurgulamıştır (s. 223).

Marx ve Engels’in Rönesansı “kapsamlı devrim”, “en büyük ilerici devrim” çağı olarak değerlendirmeleri, bu çağın “devlerine” sıcak bir yakınlık duyduklarını gösteriyor. Rönesansın büyük insanlarını yalnızca önemli bilim adamı, sanatçı, şair olarak değil, aynı zamanda bilim ve kültür dünyasının büyük devrimcileri olarak da görüyorlardı.

Engels, Rönesans kahramanlarının en önemli özelliğinin “hemen hepsinin çağdaş hareketlerin tozu dumanı içinde, savaşımın pratiği içinde, yaşamaları ve çalışmalarını sürdürmeleri; yan tutmaları ve kiminin konuşup yazarak, kiminin kılıcıyla, kiminin de her ikisiyle, kavgaya katılmaları” (s. 223) olduğunu yazıyordu. Engels’in geleceğin sanatçılarından da aynı şeyi beklediğini görmek zor değil. Rönesans insanların içinde buldukları zamana ilgi göstererek yaşamak, “yan tutmak” yeteneklerine dayanarak, Engels, onların, burjuvazinin mesleki, dar, koltuk biliminin üzerindeki bir düzeye, “yandaş olmama” ve “katkısız sanat”ı savunan 19. Yüzyıl burjuva yazar ve sanatçılarının üstüne çıkarılan özelliklerine vurgu yapmıştır. Bu özellikler, Rönesansın büyük kişiliklerini sosyalist kültür amaçlarına ve işçi sınıfının devrimci hareketine yaklaştırmıştır.

Marx ve Engels, yapıtları ortaçağdan Rönesansa geçişin habercisi olan Dante’yi en büyük yazarlardan biri kabul etmişlerdir. Onu, dahi bir şair ve yazar olarak ve, aynı zamanda da, parti ruhuyla bezenmiş (Marx ve Engels, *Collected Works*, vol. 6, s. 271) ve siyasal ülküleri ve amaçlarından ayrılamaz şiirsel çalışmalarıyla, eğilip bükülmez bir

savaşçı olarak görmüşlerdir. Wilhelm Liebknecht'e göre Marx, *İlahi Komedî*'nin hemen tümünü ezbere biliyordu ve sık sık bütün bir bölümü yüksek sesle okurdu. Gerçekten de, Marx'ın *Kapital*'inin "Giriş"i, o büyük Floransalı'nın şu mağrur sözleriyle biter: "Sen yolunda yürü ve bırak ne derlerse desinler!" Kapital'in yazarı, Dante'yi –Goethe, Aeschylus ve Shakespeare ile birlikte– en beğendiği şairler arasına koymuştur. Engels, Dante'yi "eşsiz klasik bir kişilik" (s. 218), "dev bir kişilik" (s. 219) olarak adlandırmıştır. Marx ve Engels, büyük İspanyol yazar Cervantes'e de büyük saygı göstermişlerdir. Paul Lafargue, Marx'ın Donkişot yazarını Balzac'la birlikte "öteki bütün romancıların üstünde" (s.396) tuttuğunu söylemiştir. Ensonu, Marx ve Engels'in en sevdikleri yazarlardan biri olan Shakespeare'e olan hayranlıkları herkesçe biliniyor. Her ikisi de onun oyunlarını zamanının yaşamını enine boyuna anlatımı ve ölümsüz karakteriyle gerçekçi tiyatronun klasik örnekleri olarak kabul etmişlerdir. Lafargue, Marx'ın, Shakespeare'in yapıtlarının "ayrıntılı bir çalışmasını yaptı"ğını yazmıştı. "Tüm ailesi, büyük İngiliz drama yazarına büyük bir tutku beslerdi" (s.395). Engels, dostunun, Shakespeare konusundaki görüşlerini paylaşıyordu. 10 Aralık 1873'te Marx'a şunları yazmıştı: "*Şen Kadınlar*'ın ilk perdesinde bütün Alman yazınında olduğundan daha çok yaşam ve gerçeklik vardır." (s. 229.)

Bilimsel komünizmin kurucularının, klasikçilik, 17-18. yüz-yıldaki yazınsal hareket konusunda en önemli yorumu, Marx'ın Lassalle'a yazdığı 22 Temmuz 1861 tarihli mektupta yapılmıştır. Marx, mektubunda, materyalist anlayış temelinden hareket ederek, kültür gelişmesinin klasikçiliğin o ünlü üç birlik ilkesiyle, klasik oyun yasaları ve klasik estetiğin bir yanlış anlamının sonucu olduğu yolundaki tarihsel olmayan düşünceyi reddetmiştir. Marx, klasikçiliğin kuramcıları, klasik Yunan tiyatrosunu ve Aristotle'un *Poetics*'ini anlamadıysalar da, bunun bir raslantı ya da tarihi yanlış anlama olmadığını, tarihsel bir kaçınılmazlık olduğunu belirtmiştir. Klasikçi oyun yazarları, Aristotle'ı

“yanlış anladılar”, çünkü “yanlış anlaşılın” Aristotile, zamanın özgün toplumsal ve kültürel koşullarının oluşturduğu, onların sanat anlayışına, estetik gereksinimlerine tamıtına denk düşüyordu.

Düşüncenin sınıf içeriğini anlayamayan daha önceki kültür tarihçilerinden farklı olarak, Marx ve Engels, 18. yüzyıl aydınlama düşüncelerinin toplumsal, sınıfsal-tarihsel temelini örtüsünü kaldırdılar. Aydınlanmanın yalnızca toplumsal düşüncedeki bir hareket olmadığını, Büyük Fransız Devriminin öngünlerinde, feodal mutlakiyetçiliğe karşı savaşmak için ayaklanan ilerici burjuvazinin çıkarlarının ideolojik bir ifadesi olduğunu gösterdiler.

Marx ve Engels, 18. Yüzyıl İngiliz ve Fransız aydınlamacıların, yazınsal ve estetik çalışmaları da dahil, mirasına çok değer veriyorlardı. Aydınlanmacıların faaliyetlerine ilişki yapmış oldukları kapsamlı tahliller, Fransız burjuva devrimine hazırlık sırasındaki sınıf savaşımı ile toplum yaşamı arasındaki yakın ilişkiyi açıklıyor ve ılımlı burjuvazi ile aydınlanmacıların mirasındaki demokratik öğeler arasına bir çizgi çekiyor.

Marx ve Engels'in yapıtları ve mektupları, Aydınlanma döneminin hem Fransız, hem de İngiliz felsefi ve ekonomik yazını ve sanatı konusunda üstün bilgiye sahip olduklarını gösteriyor. Defoe, Swift; Voltaire, Diderot, Rousseau, Abbé Prévost, Beaumarchais'nin adlarına değinmekle kalmadılar, Aydınlanma döneminin yazınsal yaşamının en önemli yönlerine ilişkin genellemeler yapmak için yapıtlarını da kullanarak, özlü ve aynı zamanda derin ve doğru değerlendirmelerin parlak örneklerini verdiler.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Marx, Denis Diderot'yu en sevdiği yazarlar arasına sokmuştur. Diderot'nun romanlarından özellikle de “özgün başyapıt” (s. 243-245) diye adlandırdığı, *Le Neveu de Romeu*'dan hoşlanıyordu. Engels de dostunun Diderot konusundaki düşüncelerine katılıyordu ve 1886'da şunları yazdı: “Eğer bütün yaşamını ‘doğruluk ve adalet tutkusu’na –bu söz iyi anlamda kullanıldı– adanmış

biri varsa, bu Diderot olmuştur.” (s. 243).

Marx ve Engels, Aydınlanmanın Almanya’daki önderleri –Lessing, Goethe, Shiller, Herder, Wieland– konusunda da yazmışlardı. Otuz Yıl Savaşlarının (1618-48) bir sonucu olarak, feodal paylaşım ve gerici mutlakiyetçi küçük iktidar sisteminin pekiştiği Almanya’daki ekonomik ve toplumsal-siyasal koşulları ortaya koyarak, bu koşulların “Alman yazınının yüce döneminin” (s. 299) en ünlü şahsiyetlerinin çoğunun duygu ve düşüncelerinde belli bir iz bıraktığını göstermişlerdir. Alman klasik yazınının belirleyici özelliği olan zamanın toplumsal sistemine karşı duyulan isyankar ruh ve öfke ile birlikte, doğuştan gelen özelliği olan güce hayranlık ve kölelik duygusu taşıyan, küçük-burjuva (Almanya’da egemen olan toplumsal katman) duygularını da yansıtıyordu. Goethe ve Hegel’le ilgili olarak, “herbiri kendi alanında, dünyasının Olimpos’lu Zeus’u idiler”, diye yazıyordu Engels, “Ama ne biri, ne de öteki, hiçbir zaman Alman darkafalılığından tamamıyla sıyrılmadı.” (s. 302). Goethe’nin, Schiller’in ve dönemin öteki yazar ve düşünürlerinin yalnızca güçlü yanlarına değil zayıf yanlarına da ışık tutan Marx ve Engels, onların engin, dünya ölçeğindeki önemlerini hiçbir zaman küçümsememişlerdir. Bu yukarıda da belirtildiği gibi, Marx’ın en sevdiği şairlerden biri olan Goethe’ye karşı tutumuyla kanıtlanmıştır. Marx’ı iyi bilen çağdaşları, onun, büyük Alman şairinin yapıtlarının sürekli bir okuru olduğunu belirtmişlerdir. Yazılarında ve konuşmalarında, Marx da, Engels de, sıklıkla Faust’tan ve Goethe’nin öteki yapıtlarından alıntı yapmışlardır. 1837’de genç Marx, daha Berlin Üniversitesinde öğrenciyken, şaire karşı 1830’ların Alman gericilerinin savaşımının başını çekenlerden biri olan, Lüterci papaz Pustkuchen’e karşı Goethe’yi savunan bir hicviye yazmıştı. Engels, yazınsal eleştirilerindeki denemelerinden birini, Goethe’nin çalışmalarının tahliline ayırmıştı. Bu, darkafalı Almanın “hakiki sosyalizm”inin estetiğine saldıran “Şiirde ve Nesirde Alman Sosyalizmi” (s. 316-338) adlı denemeydi.

Marx ve Engels'in Batı Avrupa romantizm tahlilleri, gerçek anlamda yazının bilimsel tarihine katkı yönünden büyük önem taşır. Romantizmi Büyük Fransız Devrimi sonrasında başlayan çağın, bünyesinde taşıdığı bütün toplumsal çelişkilerin bir yansıması olduğunu gözönünde tutarak, kapitalizmi reddeden ve geleceğe yönelik çaba içinde olan devrimci romantizm ile geçmişin bakış açısıyla kapitalizmin romantik eleştirisini birbirinden ayırmışlardı. Burjuva-öncesi toplumsal sistemi idealize eden romantik yazarlar arasında da ayırım yapmışlardır: yapıtları, gerici ütopyaların örtüsü altında, demokratik ve eleştirel öğeleri gizleyenlerle, safça küçük-burjuva idealleri taşıyanları değerlendirmişler, ve geçmişe dönük yakınlıkları, soyluluğun çıkarlarının savunulmasına varan gerici romantizmi eleştirmişlerdir. Marx ve Engels, özellikle, Byron ve Shelley gibi devrimci romantiklerin yapıtlarından hoşlanıyorlardı.

Marx ve Engels'in 19. Yüzyıl gerçekçi yazarlarının yapıtlarına ilişkin değerlendirmelerine yukarıda değinilmişti. Marx ve Engels, gerçekçi gelenekleri, önceki bütün yazın sürecinin doruk noktası olarak kabul ediyorlardı. Engels, bu geleneklerin gelişim ve zenginleşmesinin izini, Guy de Maupassant'ın 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Rus realist romanının yaratıcılarının, Norveç'in çağdaş oyun yazarlarının yapıtlarında sürdürdü. Marx ve Engels, Rusya'ya karşı iştahlı bir ilgi duyuyorlar, Rus devrimci hareketine büyük önem veriyorlardı. Rusya'daki ekonomik ve toplumsal yaşamın gelişimini daha iyi izleyebilmek için ikisi de Rusça öğrendi. Yalnızca Rusya'daki sosyal-ekonomik ve basın yazılarını değil, ülkenin yazını da iyi tanıyorlardı. Her ikisi de, Puşkin'in, Turgenyev'in, Saltykov-Şkubroli, Çernişevski ve Rusya'daki Dobrolyubov'un yapıtlarını okumuşlardı, ayrıca Marx, Gogol, Nekrasov ve Lermontov'un yapıtlarını orijinalinde okumuştular. Engels de, Lomonosov, Derzhavin, Kemnister, Zukovski, Batyuşkov ve Krylov'un yapıtlarını İngilizce çevirilerinden okumuştular. Marx ve Engels, Puşkin'in *Yevgeni Onegin*'ini 19. Yüzyılın ilk yarısındaki Rus yaşı-

mının şaşırtıcı bir doğrulukla anlatımı olduğunu düşünmüşlerdi. İkisi de özellikle Çernişevski ve Dobrolyubov'u seviyorlardı. Engels bu iki devrimci yazarı "iki sosyalist Lessing" (s.375) olarak değerlendiriyor ve Marx Çernişevski'yi "büyük Rus araştırmacı ve eleştirmeni" (s.376) olarak adlandırıyor, Dobrolyubov'u ise, "bir yazar olarak Lessing ve Diderot" (s.376) ile karşılaştırıyordu.

Marx ve Engels'in belirleyici özellikleri, yazın ve sanata derin enternasyonalist yaklaşımlarıydı. Avrupalı olan, olmayan, büyük, küçük bütün ulusların sanatına, her halkın dünya sanat ve yazınının hazine ambarına kendilerine özgü katkılar yaptıkları inancıyla, eşit bir özenle yaklaşıyorlardı. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya ve Rusya'daki sanat ve yazın gelişmelerine gösterdikleri ilgi kadar, Doğu'nun ya da İrlanda, İzlanda, Norveç gibi küçük ülkelerin sanatsal ve kültürel hazinelerine de ilgi duyuyorlardı. Notlarına bakıldığında, Yeni Dünyanın eski yerli kültürleri de ilgi alanlarının kapsamı içerisindeydi.

Marx ve Engels, proletaryaya yakın demokrat ve devrimci şair ve yazarlara özel bir tavır içerisinde olmuşlardır. Bütün yaşamları boyunca, zamanlarının en iyi ilerici yazarlarının yapıtlarının zayıf yönlerini gidermelerine yardımcı olurlarken, onları sosyalist hareketin yanına çekmeye, eğitmeye, yola getirmeye çabalamışlardır. Marx ve Engels, yazında proleter devrimci bir akımın oluşması için aktif olarak katkılarda bulunmuşlardır.

Marx'ın büyük Alman devrimci şairi Heinrich Heine'in yapıtları üzerindeki etkisi çok büyüktür. Onlar, 1843'te, Paris'te karşılaşmışlardı. Heine'in başta gelen siyasal gazeli ve hicivleri, Marx'a yakın durduğu ve dostça ilişki içerisinde olduğu döneme, 1843-44 tarihine raslar. Marx'ın Heine üzerindeki etkisi, Silezyalı Dokuma İşçileri ve Almanya, Bir Kış Masalı gibi dikkat çekici şiirlerinde açık seçik görülür. Marx bütün yaşamı boyunca, Marx ailesinin en beğendiği şairlerden biri olan Heine'a hayranlık duymuştur. Engels, dostunun duyduğu bu sevgiye tümüyle katılıyordu ve Heine'i

“yaşayan en yüce Alman şairi” (s. 338) olarak görüyordu. Alman gericiliğine karşı savaşımalarında, Marx ve Engels, Heine’in acıtıcı hiciv şiirlerine sıklıkla başvuruyorlardı. Marx ve Engels’in ideolojik etkisinin, bir sanatçı olarak Heine’in gelişiminde büyük rolü olmuş ve komünist devrimin başarısının kaçınılmazlığına inanmasına yardımcı olmuştur.

Marx ve Engels, 1848-49 devrimi sırasında Neue *Rheinische Zeitung*’da birlikte çalıştıkları Alman şairleri Gerg Weerth ve Ferdinand Freiligrath’la yakın dosttular. Engels, Weerth’i “Alman proletaryasının ilk ve en önemli şairi” (s. 365) olarak adlandırmıştır. Weerth’in ölümünden sonra, onun yazınsal çalışmalarını titizlikle bir araya getirmişlerdir. 1880’lerde, Engels, Alman sosyal-demokrat basınında bunların tanıtımını canla başla yapmıştır.

Yalnızca Marx ve Engels’in etkisi sayesinde ki, Freiligrath, 1848-49’da Alman devrimci şiirinin klasiklerinden biri olmuştur. Bu sıralarda yazdığı şiirleri, Marx ve Engels’in düşünceleriyle yakın bağlantı içerisindedir ve en iyi şiirleridir. Marx ve Engels’in Freiligrath’a gösterdikleri özen ve dikkat, devrimci şairlere karşı tavırlarının ve onurlu davalarında onlara nasıl yardım etmeye çalıştıklarının iyi bir örneğidir. Marx, yoldaşı Joseph Weydemeyer’e Freiligrath’ın 1852’de *Devrim* dergisinde çalışmasını önerirken, şairi yüreklendirmek için dostça ve övücü bir mektup yazmasını ondan özellikle istemiştir. Freiligrath’ın 1850’lerde Marx ve Engels’ten uzaklaşır uzaklaşmaz, bir şair olarak öneminin azalmaya başlaması bir raslantı değildir.

Marx ve Engels, pek çok Fransız ve İngiliz devrimci yazarlarıyla, özel olarak da Çartist lider Ernest Jones ile yakın ilişki içerisindeydiler. 1840’ların sonlarında yazılan en iyi şiirleri, Marx ve Engels’in düşüncelerinin etkisini gösterir.

Marx’ın ölümünden sonra, Engels, 1880’ler ve 1890’larda İngiliz sosyalist hareketine ideolojik yakınlığı bulunan İngiliz yazarlarının devrimci yazılarını dikkatle izlemeyi

sürdü. Bu, Engels'in, "Yoksul Kız" adlı kısa öyküsünü gönderen yazar Margaret Harkness'e yazdığı mektupta (s. 83-86), İngiliz sosyalisti Edward Aveling'in oyunları üzerine yaptığı çeşitli yorumlarda ve bir dizi yazarın ideolojik gelişmeleri üzerine yazdığı notlarda görülebilir.

Proleter sanatı konusunda Engels'in önemli görüşleri, yaşamının sonuna doğru Alman Sosyal Demokrat liderlere yazmış olduğu mektuplarda da görülebilir.

Bu yolda Marx ve Engels, klasik edebiyatın en güzel geleneklerini özümseyerek devrimci savaşımın deneyim ve hedeflerinin geniş bir anlayışı içerisinde ilerleyen, proletaryanın kurtuluşu için verdiği savaşımında aktif ve yaratıcı bir biçimde yer alacak olan yeni bir tür yazar ve sanatçılar yetiştirme çabasına girmişlerdi.

Bu derleme, geleceğin komünist toplumunda gelişecek olan sanat konusunda, Marx ve Engels'in değerli görüşlerini içermektedir. Marksizmin kurucuları, burjuva toplumun bir bütün olarak düşmanlık (antagonistik) özelliğinin bir dışavurumu olarak, kapitalist toplum koşullarında sanatın gelişimindeki çelişkiyi görmüşler ve bu sorunların çözümünün ancak proleter devrimden sonra ve toplumun toplumsal yeniden örgütlenmesiyle olanaklı olabileceğini düşünmüşlerdir.

Marx ve Engels, yeni, komünist toplumun temel özelliklerini tahminde parlak öngürüler göstermişlerdir. Komünizm, her şeyden önce, bireyin her yönüyle ve uyumlu gelişimi için gerçek özgürlüktür. "Özgürlük alemi" diyordu Marx, "ancak, emeğin zorunluluk ve günlük kaygılarla belirlendiği alanın bittiği yerde fiilen başlamış olur." (s. 167).

Sömürüden kurtulmuş bir emek, sosyalizm koşullarında, bütün manevi (ve sanatsal) yaratıcılığın kaynağıdır. Marx ve Engels, yalnızca gerçek ekonomik, politik, ve manevi özgürlük verildiğinde insanın yaratıcı gücünün tam olarak geliştiği ve yalnızca proleter devrimin, yazının gelişiminde sınırsız fırsatlar ve sonsuz ilerlemeler sağladığını belirtmişlerdir. Proletaryanın büyük tarihsel görevi, dünyanın komünist

yeniden inşasıdır. Marx ve Engels, dünyayı değiştirecek ve yalnızca ekonomide ve siyasette değil, kültürde de daha ileri gitmeyi sağlayacak toplumsal gücün, insanlığın eksiksiz daha yüksek ahlaki ve estetik değerlere ulaşması için gerekli koşulları yaratan gücün, proletaryada bulunduğunu görmüşlerdi.

B. KRYLOV